

УДК 72.01/03 '18 /19 ' 6

Ю.В.Івашко,
кандидат архітектури, доцент КНУБА

СПЕЦИФІКА МОДЕРНУ ЛЬВОВА І ЙОГО ВПЛИВ НА ЗАХІДНУ ШКОЛУ

Анотація: В статті охарактеризовано специфіку модерну Львова як центра західної школи модерну в Україні, виділено основні різновиди львівського модерну, періодизацію модерну, основні об'єкти і видатних майстрів. Показано вплив львівського модерну на регіональні школи і його місце в спадщині модерну України.

Ключові слова: модерн, Львів, західна школа.

Спадщина модерну західної школи стала темою досліджень таких вчених, як В.Ясієвич (4), Ю.Бірюльов(2), С.Біленкова(1), Л.Поліщук(3), які детально проаналізували особливості модерну у Львові, Чернівцях, Станіславові (Івано-Франківську). Втім, попри велике значення їх наукових праць, деякі питання потребують детальнішого вивчення. Зокрема, виникла необхідність детальніше охарактеризувати всю західну школу в цілому з акцентуванням ролі Львова в ній, проаналізувавши специфіку різновидів модерну (порівняно з іншими школами модерну в Україні), особливості типів забудови, застосування різновидів декору, “авторського модерну” відомих архітекторів тощо. Саме тому була зроблена спроба на основі вже існуючих досліджень і досліджень автора створити узагальнюючу картину специфіки західної школи модерну з центром у Львові.

В модерні Львова можна виділити ті ж різновиди, що і в інших центрах модерну в Україні – в Києві та Харкові. Це ранній декоративний модерн (декоративний європейський, національно-романтичний з українськими і польськими мотивами, модернізована еkleктика), і пізній раціоналістичний і класицизований модерн. Загальна кількість об'єктів модерну у Львові налічує більше сотні.

Найбільша кількість об'єктів належить до декоративного модерну, їх близько семидесяти, з них п'ятдесят оригінальних і шістнадцять видатних. Декоративний модерн датований 1904-1907 роками і в основному поширився в 1904-1906 роках, хоча поодинокі зразки з'являлись і після 1907 року.

Якщо охарактеризувати об'єкти декоративного модерну Львова, то варто зазначити, що на відміну від Києва чи Харкова, де декоративізм досягався не лише завдяки насиченню головного фасаду декором, а й завдяки оригінальності композиції, для Львова дуже обґрунтованою виглядає характеристика, надана

польським дослідником, професором Я.Левицьким, - “орнаментальна сецесія”. Як правило, декоративізм львівського модерну досягався шляхом “накладання” фітоморфного або антропоморфного декору на традиційний фасад з трьома поверхами (рідше – чотирма) і з прямокутними формами прорізів. Декоративне оздоблення включало обрамування ліпленням вікон і дверей, прикрашення дверей оздобленням з мотивами лінії “удар батога”, розташування під карнизами смуги майолікових вставок в поєднанні з виразними маскаронами (як правило, жіночими) і з криволінійними щипцями чи аттиками та вишуканими кованими огорожами балконів. За винятком антропоморфного декору, фітоморфний декор фасадів – малорельєфний, іноді майже площинний. Характерною ознакою декоративного модерну Львова є широке застосування майолікового декору, в чому відчувається безпосередній вплив австро-угорської сецесії з її вимогами “гігієнічного декору”. Втім, модерн Львова більш перенасичений ліпленням і менш експресивний за пластикою об'ємів, ніж модерн Відня.

Декоративний модерн у Львові проіснував лише кілька років, давши “максимальний сплеск” в 1905-1906 роках, коли створювалась ансамблева забудова цілих вулиць. Вулиць декоративного модерну не з поодинокими зразками модерну, а саме з унікальними ансамблями лише кілька – вул. Богомольця, академіка Павлова, Донцова. На відміну від Києва, Харкова, Одеси, по цих вулицях переважали саме об'єкти декоративного модерну, схожі за масштабом і співзвучні за стилістикою. Це стало можливим лише тому, що всі проекти і забудова велися одночасно, протягом одного-двох років і одним виконавцем – проектним бюро І.Левинського, де також працював і Т.Обмінський.

Отже, основне досягнення декоративного модерну – це створення ансамблевої забудови вулиць модерну, стилістично органічних житлових комплексів, об'єднаних спільним озелененим двором-курдонером. Таких П-подібних середньоповерхових сецесійних комплексів у Львові два – відоме “Рондо” на вул.Богомольця (стилістично об'єднаний із забудовою протилежної сторони вулиці) і комплекс на вул.Донцова,8-8а-10-10а. Обидва ці комплекси зводились протягом одного часу, а саме в 1905-1907 роках, причому комплекс “Рондо” послужив зразком для комплексу на вул.Донцова.

В історії модерну відомі приклади комплексів модерну П-подібної форми, з курдонерами. Найвідоміший подібний комплекс в Петербурзі – прибутковий житловий комплекс Лідвалів на Каменноостровському просп.,1-3-вул.Малій Посадській,5 (1899-1904, арх. Ф.І.Лідваль), збудований в характерній стилістиці “північного” модерну із різнофактурною обробкою фасадів. В Харкові П-подібні житлові комплекси із курдонерами з'явилися в період панування

неостилів, їх два – “Компанійський будинок ” на вул.Римарській,19 (1912-1914, арх. О.І.Ржепішевський) та будинок кооперативу “Червоний банквець” на вул.Артема,6 (1918, арх. В.А.Естрович). Крім них, в Харкові є ще два великих житлових комплексу – Страхового товариства “Росія” в неоренесансі і Страхового товариства від вогню “Саламандра” в неокласицизмі.

Відмінність цих житлових комплексів від львівських полягає в більшій масштабності, іншому стилістичному вирішенні, а також в датах будівництва: комплекс в Петербурзі збудований раніше, а комплекси в Харкові – пізніше, ніж “Рондо” і комплекс на вул.Донцова. Отже, можна сказати, що в Україні львівські комплекси з курдонерами виникли хоча і пізніше, ніж в Петербурзі, проте раніше, ніж інших містах України. Львівські комплекси – більш камерні і з меншою кількістю поверхів (це особливо видно порівняно з харківськими об’єктами).

Декоративний модерн Львова – це насамперед яскравий авторський модерн І.Левинського, Т.Обмінського та В.Садловського (табл. 1).

Аналіз творчого внеску представників модерну різних шкіл

Таблиця 1

Представники шкіл модерну			
Школа модерну	1 рівень	2 рівень	3 рівень
західна /Львів/	І.Левинський, Т.Обмінський, В.Садловський, О.Лушпинський, А.Захаревич, Р.Фелінський,	В.Херман, Е.Жихович, В.Сосновський, А.Богохвальський, Л.Райс, Н.Лушкевич, С.Рімер, Б.Гертманн, Р.Вольпель, А.Піллер, С.Пліхаль, А.Шлеєн, М.Блеха	В.Мінкевич, Л.Вельтце, А.Барон, К.Теодорович, З.Лянград, Ю.Цибульський, М.Фехтер, Ф.Касслер, Ю.Висоцький, С.Дец, Й.Авин, Й.Фейвл
центральна/Київ/	В.В.Городецький, І.К.Ледоховський, Й.А.Зекцер, Ф.А.Троупянський, Е.П.Брадтман, В.М.Риков, О.М.Вербицький	Г.П.Шлейфер, М.В.Клуг, В.А.Безсмертний, І.І.Беляєв, Г.Ю.Гай, В.Г.Кричевський, М.О.Шехонін	О.Феокритов, П.П.Свадковський

східна/Харків/	О.М.Гінзбург, О.М.Бекетов, О.І.Ржепішевський, М.В.Васильєв	К.М.Жуков, Ю.С.Цауне, В.М.Покровський, М.Г.Диканський	С.П.Тимошенко, Є.П.Сердюк, В.А.Естрович, В.Г.Гауш, В.М.Корнієнко, З.Ю.Харманський, М.Є.Компанієць, М.Ф.Піскунов, Л.К.Тервен
південна/Одеса/	Л.Л.Влодек, Л.М.Чернігів, С.А.Ландесман	М.Ф.Безчаснов, Ф.Кюнер	

Висновок: найбільш численною є західна школа модерну з центром у Львові, хоча найбільша кількість видатних зодчих модерну працювала в центральній школі з центром у Києві. Разом з тим, кілька видатних зодчих східної школи модерну з центром у Харкові створили яскраві зразки “авторського” модерну, тоді як більшість майстрів модерну найбільш численної західної школи “тиражувала” європейські зразки.

І.Левінський виконав в стилі декоративного європейського модерну дев’ять проектів, чотири – в національно-романтичному модерні (“гуцульській” сецесії), тоді як в еkleктиці його бюро виконало мало робіт. Бюро І.Левінського утверджувало нові технології у використанні традиційних матеріалів – цегли, каменю, гіпсу, кераміки(2, с.58). Ознаками творчості І.Левінського є:

- створення ансамблів одно масштабної і подібної за стилістикою забудови вулиць модерну;
- заміна традиційної забудови по червоних лініях П-подібними комплексами з відкритим зеленим двором-курдонером;
- піднесення ідеї національно-романтичного українського модерну в гуцульській інтерпретації;
- застосування (без перенасичення) на фасадах будинків декору в традиціях європейського модерну;
- вирішення в модерні інтер’єрів споруд, застосування вітражів, художнього металу, майолікових кахлів.

Розглядаючи роботи іншого видатного майстра декоративного модерну – Т.Обмінського – слід зазначити, що він працював в бюро І.Левінського, тому фактично всі його роботи здійснювались під наглядом І.Левінського. Для творчості Т.Обмінського притаманні:

- оригінальні композиції фасадів;
- пластика фасадів (були і приклади площинних фасадів);
- продумана кількість акцентних деталей;
- вирішення в модерні сходової клітки, інтер'єрів з вітражами.

Третім визначним майстром був В.Садловський, хоча значення його для утвердження декоративного модерну у Львові було не таким відчутним. Для творчості В.Садловського характерні:

- оригінальні композиції планів і фасадів, інтер'єрів;
- широке розмаїття творчості (він працював в декоративному європейському модерні, зробив значний внесок в архітектуру модернізованого Ренесансу та працював в інших модернізованих неостилях).

Крім цих архітекторів, в декоративному європейському модерні працювали В.Херман, Е.Жихович, В.Сосновський, А.Богохвальський, Л.Райс, Н.Лушкевич, С.Рімер, В.Гертманн.

Національно-романтичний модерн поширився у Львові паралельно з декоративним європейським, в 1904-1907 роках. Розквіт цього напрямку припав на 1904-1906 роки, хоча поодинокі зразки відомі і після 1907 року.

Можна сказати, що в основному національно-романтичний український модерн в його 'гуцульському' варіанті – це теж 'авторський модерн' бюро І.Левінського, оскільки визначні споруди створили І.Левінський (чотири проекти), Т.Обмінський (чотири проекти) та О.Лушпинський (два проекти). Для цього напрямку характерна модернізація форм народної дерев'яної архітектури Галичини – застосування народного орнаменту у вигляді ліплення чи майолікових вставок, експресивних за силуетом черепичних дахів із заломами і трикутними горищними віконцями, зображень гербів українських земель, імітація на фасадах зрубних конструкцій стін у вигляді фрагментарного ліпного декору, дашків, ганків, тощо. Елементи національного романтизму (змішаного, польсько-українського) присутні навіть в зразках модернізованої готики, де на фасаді будинку на вул.Гвардійській, 6 вміщено скульптурні голови чоловіків і жінок в національному вбранні.

В цей же час з'являються і окремі об'єкти модернізованого польського стилю – в проекті польського Академічного дому арх.А.Захаревича.

Отже, крім І.Левінського, Т.Обмінського, О.Лушпинського, в національно-романтичному модерні працював В.Мінкевич і А.Захаревич, який в подальшому став лідером пізнього раціоналістичного і класицизованого модерну у Львові.

Модернізована еkleктика Львову, виділена в окремий напрям, стилістично близький до декоративного модерну, пройшла дві стадії – це

псевдо стилі 1898-1900 років і неостилі 1907-1910 років (поодинокі зразки були і в період до 1907 року, і після 1910 року).

В модернізованій еклектиці можна виділити два найбільш поширені різновиди – модернізовану готику і модернізований Ренесанс, а також всі інші неостилі, менш характерні і не такі виявлені.

Модернізована готика Львова – серед них найяскравіша і найпоширеніша. Вона налічує дев'ять об'єктів, з них три – визначні. Найважливішими ознаками модернізованої готики стали експресія, гра площинами, пластика фасадів за рахунок еркерів, порталів, башт, щипців, скульптурного декору. Видатними майстрами цього напрямку були Р.Вольпель, А.Піллер, С.Пліхаль, А.Шлеєн. Крім них, в цьому напрямку працювали Л.Вельтце, А.Барон та архітектори пізнього модерну – А.Захаревич та Р.Фелінський.

Отже, при тому, що масштаб споруд і композиція фасадів будинків модернізованої готики часто залишаються традиційними для попередньої забудови історизму, фасади набувають більшої пластики завдяки заокругленням стін, еркерам, стрільчастим прорізам і порталам, трикутним або ступінчастим щипцям, біфоріям і трифоріям, зубчастим парапетам, прикрашенню головного фасаду чи двох бічних фасадів кутового будинку під карнизними стрільчастими аркатурними поясами, скульптурою і рельєфами із зображенням орлів, сов, химер, левів, лицарів, геральдичних знаків.

Визначним напрямком в модернізованій еклектиці Львова був модернізований Ренесанс. Його особлива популярність пояснюється вагомою середньовічною архітектурною спадщиною Львова – центру Ренесансу на землях Західної України. Втім, ренесансні стилізації у Львові виникали час від часу: і до появи модерну, і подекуди в пізній стадії, як в будівлі Торгово-промислової палати на просп. Т.Шевченка, 17-19.

В модернізованому Ренесансі було створено близько десяти об'єктів, з них видатних – лише два, насамперед Залізничний вокзал.

В цьому напрямку працювало багато архітекторів без явного лідерства за кількістю об'єктів, хоча за масштабом і значенням споруд виділяються насамперед В.Садловський, А.Захаревич, Т.Обмінський. Крім них, слід назвати К.Теодоровича, З.Лянґрода, Ю.Цибульського, М.Фехтера, А.Шлеєна.

В інших неостілях працювали Р.Фелінський, Ф.Касслер, Ю.Висоцький, В.Садловський, С.Дец, Ю.Цибульський, А.Шлеєн, І.Левинський, А.Захаревич.

Пізня стадія модерну (раціоналістичний і кластцизований модерн) поширилась у Львові в 1910-1912 роках і представлена меншою кількістю об'єктів, ніж рання стадія. Вочевидь, це сталося ще і тому, що стриманість і бездекоративність раціоналізму та чітка симетрія, врівноваженість і академізм

неокласицизму були чужерідними камерному середньовічному Львову із значною кількістю ренесансної забудови. Характерних об'єктів раціоналістичного і класицизованого модерну у Львові – близько двох десятків. З них визначних лише два об'єкти раціоналістичного модерну і два – класицизованого.

Якщо ранній декоративний модерн – це насамперед авторський модерн І.Левінського, Т.Обмінського, В.Садловського, то пізній раціоналістичний і класицизований – це авторський модерн А.Захаревича і Р.Фелінського, які прийшли від модернізації неостилів до раціоналізму і неокласики.

Таку ж важливу роль, яку відіграло в ранньому модерні проектне бюро І.Левінського, відіграла в пізньому модерні фірма “Ю.Сосновський і А.Захаревич”, яка розпочала свою активну діяльність ще з 1902 року. Саме ця фірма стала вперше в Галичині широко застосовувати залізобетонні конструкції за новою системою Ф.Еннебіка в промисловому та цивільному будівництві. В житлових будинках Львова А.Захаревич застосовував комбіновану схему: цегла та камінь виступали в ролі обшивання перекриттів, перемичок та залізобетонних опор. Подібний неповний каркас конструктивної основи, як правило, був виявлений на фасаді. Вперше залізобетонні конструкції системи Еннебіка були застосовані А.Захаревичем в віллах 1903-1904 років (2,с.54). На протязі 1902-1914 років А.Захаревич вдало застосовував тектонічні та естетичні можливості залізобетону в інженерних спорудах та в конструкціях великих цивільних споруд (головний купол Залізничного вокзалу у Львові, пішохідний тунель вокзалу та ін.) (2,с.55). Для будівництва споруд застосовувались залізобетонні вироби, виготовлені безпосередньо на фабриці фірми “Ю.Сосновський і А.Захаревич”, що сприяло поширенню в забудові Львова раціоналістичного модерну з виявленням внутрішнього каркасу через лаконізм геометричної форми (2, с.58).

Особливість пізньої стадії модерну у Львові має свою специфіку. На відміну від Харкова, де раціоналістичний і класицизований модерн відокремлені, у Львові це часто змішаний, раціоналістично-класицизований модерн з поєднанням елементів ордерної системи, класичних фронтонів з гранчастими еркерами, фактурною обробкою фасадів, пластиком фасадів. Характерно, що іноді жорстка симетрія фасаду може бути непритаманна асиметричному плану з бічним розташуванням сходів.

Найяскравішими прикладами пізньої стадії є насамперед будинки на вул.Валовій,7-9, І.Франка,7, фоновими – об'єкти на вул.Коперника,3, Чернігівській,2-4 та ін., де поєднуються два різновиди пізнього модерну.

На відміну від ранньої стадії модерну (декоративний модерн), де модерн втілений насамперед в житлових будинках, в пізній стадії модерн

(раціоналістичний і класицизований) – переважно представлений великими страховими і кредитними установами, торговельними закладами, а їх поверховість зростає до 5-6 поверхів (порівняно з трьома, рідше чотирма поверхами забудови раннього періоду). Ознаками творчості архітекторів пізньої стадії стає масивність, монументальність, значна висота будівель, монументалізація і укрупнення декору та елементів і частин фасадів, поєднання в одній споруді рис раціоналістичного модерну (з декором) і класицизованого модерну відповідної стилістики.

В раціоналістичному модерні працювали А.Захаревич, М.Блеха, Р.Фелінський, Ф.Каслер, Й.Фейвл, В.Садловський.

У Львові зберігся поодинокий зразок “північного” раціоналістичного модерну з обробкою фасаду “під шубу” і оригінальними заокругленими еркерами – на вул.Донцова,4.

Підсумовуючи спадщину модерну львівської школи, маємо зазначити наступне.

Для Львова притаманна рання стадія модерну, особливо декоративний європейський модерн. Фонова забудова декоративного модерну – з щільною забудовою вулиць по ‘червоних лініях’ і площинними фасадами, на які “накладено” ліпний декор. Лише видатні будівлі, комплекси чи вулиці модерну відзначалися пластикою фасадів, експресією силуетів, ансамблевістю.

В ранньому модерні виділяються такі визначні об’єкти:

- 1)декоративний європейський модерн – комплекс “Рондо” на вул.Богомольця,3-13 (1904-1906), забудова вул.Богомольця ,4 (1905-1906) та 8 (1906-1907), комплекс на вул.Донцова,8-8а-10-10а (1906-1907) (арх.І.Левинський), Музичне товариство Галичини (1905) (арх.В.Садловський), будинок Сегаля на просп.Т.Шевченка-вул.Чайковського,6 (1904-1905) та будинок Гаусмана на вул.Дорошенка,15 (1906-1907) (арх. Т.Обмінський);
- 2)національно-романтичний модерн: будинок Страхового товариства “Дністер” на вул.Руській,20 (1906) (арх.Т.Обмінський);
- 3)модернізована еkleктика – будинки на вул.князя Романа,6 (1912-1913) (арх. Р.Вольпель, А.Піллер, С.Пліхаль), на вул.Гвардійській,6, Валовій,11 (1910) (арх.А.Шлеєн), Залізничний вокзал (1899-1903) (арх.В.Садловський),вул.Богомольця,6 (1905-1906) (арх.Т.Обмінський, К.Теодорович) та Торгово-промислова палата у Львові (1907-1910) (арх.А.Захаревич, Т.Обмінський) та пассаж Миколяша (1899-1900) (арх.І.Левинський, А.Захаревич);

В пізньому модерні виділяються такі об’єкти:

- 1) Раціоналістичний модерн – будинок страхової фірми Т.Балабана на вул. Валовій,7 (1908-1910) (арх. А.Захаревич) та житловий будинок на вул.Донцова,4 ;
- 2) Класицизований модерн – Львівський банк на вул.Валовій,9 (1910-1911) (арх.А.Захаревич) та будинок на вул.І.Франка,7 (1911-1912).
“Народну Лічницю”

Література

- 1.Беленкова С.В. Архитектура Черновиц XIX-первой половины XX века. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата искусствоведения. – СПб, 2004. – 35 с.
- 2.Бірюльов Ю. Мистецтво львівської сецесії. – Л.: Центр Європи, 2005. – 184с.
- 3.Поліщук Л.К. Сецесія в архітектурі Станіслава кінця XIX –початку XX століття. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. – К., 2003. – 20 с.
- 4.Ясиевич В.Е.Архитектура Украины на рубеже XIX-XX веков. – К.: Будівельник,1988. – 184 с.

Аннотация

В статье охарактеризована специфика модерна Львова как центра западной школы модерна на Украине, выделены основные разновидности львовского модерна, периодизация модерна, основные объекты и выдающиеся мастера. Показано влияние львовского модерна на региональные школы и его место в наследии модерна Украины.

Ключевые слова: модерн, Львов, западная школа

Annotation

The specific of the Lviv's Art-nouveau as the centre of the Western school of Art-nouveau in Ukraine is described in the article. The main varieties of Lviv's Art-nouveau, its periods, the main objects and architects of this style is distinguished. The influence of Lviv's Art-nouveau on the regional schools and its place in the Ukrainian Art-nouveau heritage are defined.

Key words: Art-nouveau, Lviv, Western school.